

СУВ ХЎЖАЛИГИ СОҲАСИДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИҲАЛАРНИНГ САМАРАДОРЛИГИ

ҚарМIIИ Иқтисодиёт кафедраси доценти - Шохўжаева З.С.

Мамлакатимизда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши сувдан фойдаланиш билан бевосита боғлиқ ҳолда фаолият юритади. Республика бўйича экин майдонларини суғориш учун йилига ўртача 55 млрд. м³ сув талаб этилади ва ушбу миқдордаги сув Марказий Осиё давлатларида истеъмол қилинадиган жами сув ресурсларининг деярли ярмига тенг. Айти вақтда республика қишлоқ хўжалигида фойдаланилаётган сувнинг 80 фоизидан ортиғи кўшни давлатлар ҳудудларидан оқиб келиши сув режими барқарорлигини республикамиз ҳудудида ташкил этиш имкониятини чегаралайди. Шу боисдан, қишлоқ хўжалигида сувдан тежаб-тергаб фойдаланишнинг аҳамияти жуда юқори.

Дунё сув хўжалигида сўнгги 10-12 йилда нима юз берди?

- Сувга бўлган умумий талаб 550 млрд. кубометрга ошди;
Сув тақчиллигининг таъсири (1000 м³/киши дан кам бўлган) 0,5 млрд. кишидан 1,4 млрд. кишига ошди;
Очликдан азият чекувчилар 850 миллиондан 1020 миллион кишига ортди;
2 миллиард одам канализация билан таъминланмаган;
Сув билан боғлиқ табиий офатлар келтирадиган зарар 2,6 мартага кўпайган!!!

Амалга оширилаётган аграр иқтисодий ислохотларнинг чуқурлашиши шароитида қишлоқ хўжалиги корхоналарида сувдан фойдаланишда бозор тамойил-ларини жорий қилиш ва ирригация-мелиорация хизмати кўрсатишни замонавий даражага кўтариш, яъни ушбу муносабатларни бозор талабларига жавоб берадиган муносабатларга айлантириш зарурияти ортиб бормоқда.

Аммо, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши билан шуғулланувчи фермер ва деҳқон хўжаликларининг экинларни суғориш учун ажратилаётган сувни етказиб бериш харажатларини тўла қоплаш имконияти объектив ва субъектив сабабларга кўра чекланган. Аксарият қишлоқ хўжалиги корхоналари иқтисодий аҳволининг заифлиги ва, умуман, қишлоқ хўжалиги тармоғининг хусусиятлари доимий равишда молиявий кўмак беришни тақозо этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йил 29 октябрдаги ПФ-3932-сонли Фармонида кўра суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш Жамғармаси ташкил этилди 2008-2012 йилларга мўлжалланган Давлат Дастури қабул қилинди. Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш Жамғармаси маблағлари доирасида 2008-2012 йилларда коллектор-дренаж тармоқларини қуриш, реконструкция қилиш ва таъмирлаш-тиклаш ишларига жами 750 млрд. сўм маблағ ажратилди. Ушбу маблағлар ҳисобига коллектор-дренаж тармоқлари, мелиоратив насос станциялари, вертикал дренаж қудуқларини таъмирлаш-тиклаш, реконструкция қилиш ва қуриш ишлари бажарилди. Бажарилган ишлар натижасида республика бўйича 1 млн. 500 минг гектардан ортиқ суғориладиган майдонларнинг мелиоратив ҳолати яхшиланди. Жумладан, кучли ва ўртача шўрланган

майдонлар 113 минг гектарга камайтирилди, 118 минг гектар майдонда ер ости сизот сувларини мақбул сатхларга туширилишига эришилди. Ўтказилган таҳлиллар шуни кўрсатдики, мелиоратив тадбирлар амалга оширилган ҳудудларда ўртача ҳосилдорлик пахтадан 3-4, ғалладан 4-5 центнергача кўпайиши кузатилди.

Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш

- ЎзР Президентининг 2007 йил 29 октябрдаги ПФ-3932 фармони:
 - Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш Жамғармаси ташкил этилди
 - Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш бўйича 2008-2012 йилларга мўлжалланган Давлат Дастури қабул қилинди
 - “Ўзмелиомашлизинг” давлат лизинг компанияси, ва 49 та ихтисослаштирилган давлат унитар корхоналари ташкил этилди
- 1200,1 минг га майдондаги суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолати яхшиланди
- Кучли ва ўртача шўрланган ерларнинг майдони 81,0 минг га га камайишига эришилди
- 812,9 минг га майдондаги суғориладиган ерларда ер ости сувлари сатҳи рухсат этилган чуқурликда бўлиши таъминланди

Чунки ҳозирда кўпгина гидротехник иншоотлар ва сув узатиш қурилмалари жисмонан ҳамда маънавий эскириб, мавжуд суғориладиган ерларнинг катта қисмида мелиоратив тадбирлар асосида сизот сувлар сатҳини пасайтириш талаб қилинади. Шунингдек, ирригация тармоқларини таъмирлаш, модернизация қилиш учун кўп миқдордаги капитал қўйилмалар зарур.

Ушбу масалаларнинг асосий ечими-бу сув хўжалиги тизимига инвестиция жалб этишни рағбатлантирувчи чора-тадбирлар комплексини амалга ошириш ҳисобланади.

Бу тадбирлар, биринчидан - инвестиция жалб этишнинг ҳуқуқий ва иқтисодий механизмини, иккинчидан - инвестиция жалб қилишни рағбатлантириш масалаларини, учинчидан эса инвестицияларни қоплаш имкони-ятларини ва самарадорлигини баҳо-

лаш тадбирларини, агарда қайтмайдиган инвестициялар бўлса, бу ҳолда уларни жалб қилиш манбаларини аниқлашни ўз ичига олиши керак.

Одатда сув хўжалиги тизимига киритилган инвестициялар – сув хўжалиги асосий фондларини янгилаш, реконструкция қилиш ва унга хизмат қилувчи

Кейинги йилларда республика қишлоқ хўжалигида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, унумдорлиги ошириш асосида ундан фойдаланиш иқтисодий самарадор-лигини юксалтириш масаласи муҳим устувор йўналиш деб тан олиниб, унга сармоя йўналтириш тадбирлари амалга оширилмоқда.

Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан самарали фойдаланиш

- ЎзР Президентининг 2013 йил 19 апрелдаги ПҚ-1958 сонли қарори. Вазирлар Маҳкамасининг 39-сонли қарори.
- “2013-2017 йиллар давомида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан самарали фойдаланиш дастури” қабул қилиниши
- Сувни тежайдиган технологияларни жорий қилиш. 25 минг га ерда томчилатиб суғориш тизими, 45,6 минг га ерда плёнка тўшаб суғориш ҳамда 34 минг га ерда кўчма эгилувчан қувурлар ёрдамида суғориш усуллари жорий этилиши белгиланган
- Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 21 июндаги 176-сонли “Томчилатиб суғориш тизимини ва сувни тежайдиган бошқа суғориш технологияларини жорий этиш ва молиялаштиришни самарали ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги қарори. Сувни тежайдиган суғориш усуллари жорий этган қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиларини рағбатлантириш

инфратузилма соҳаларини ривожлантиришга йўналтирилган молиявий маблағлардан фойдаланиш билан боғлиқ муносабатларни ўз ичига камраб олади. Бунда сув хўжалиги тизимига киритилган инвестициялар қуйидаги асосий йўналишлар бўйича амалга оширилиши мақсадга мувофиқ:

- янги сув хўжалиги объектларини қуриш ва мавжудларини таъмирлаш;
- сув хўжалиги объектларини сув тежовчи замонавий асбоб- ускуналар билан жиҳозлаш;
- сув хўжалигида сувдан фойдаланиш жараёнини электрлаштириш;
- сув хўжалиги объектларини таъмирлаш ва реконструкция қилиш, соҳани малакали мутахассислар билан таъминлаш каби йўналишлар.

Бизга маълумки, ҳукуматимиз томонидан сув хўжалиги иншоотларини ишлатиш ва замонавийлаштиришга давлат бюджетидан жуда катта маблағ ажратилмоқда. Республикада ҳар йили 5,0 минг км магистрал каналлар, сув истеъмолчилари уюшмалари ва фермер хўжаликлари ҳисобидаги 16,0 минг км суғориш ва нов тармоқлари, 10 мингга яқин гидротехник иншоотлар ва гидropостлар тозаланади ва таъмирланади. Сўнгги йилларда 1,5 минг км канал, 400 та йирик гидротехник иншоот, 200 та насос станцияси, 386,0 минг га суғориладиган ерлар реконструкция қилинди ҳамда каналлар ва гидротехник иншоотларнинг техник ҳолати яхшиланди.

Ҳозирда сув хўжалиги ва унинг қуйи тизимига жалб этилаётган инвестицияларни шаклланиш манбалари қуйидагилардан иборатдир:

- бевосита давлат бюджети маблағлари ҳисобидан ажратилаётган маблағлар ҳисобига;
- хорижий молиявий ташкилотлардан давлат воситачилигида ва кафолати асосида олинаётган кредит маблағлари ҳисобига;
- бевосита хорижий мамлакатлар томонидан ўзаро иқтисодий ёрдам тарзида берилаётган маблағлар ва техника воситалари ҳисобига;
- хорижий компаниялар ва ташкилотларнинг шартнома асосида йўналтираётган маблағлари ҳисобига;
- қишлоқ хўжалиги корхоналарининг ўз ҳудудида жойлашган ирригация тармоқларини реконструкция қилиш учун ажратаётган маблағлари ҳисобига амалга оширилаётган инвестицион лойиҳалар.

Давлат бюджети ҳисобидан ажратилаётган маблағлар, асосан, йиллик смета асосида бевосита сув хўжалиги тизими маъмурий-бошқарув органини сақлаб туриш, йирик сув иншоотларини эксплуатация ва реконструкция қилишга ва хўжаликлараро ирригация тармоқлари тизимини таъмирлашга, йирик сув етказиб берувчи машина-магистрал каналларни эксплуатация қилиш ҳамда таъмирлашга, юқори қувватли насос станцияларини сақлаб туриш ва уларнинг энергетик ресурсларига талабини қондириш мақсадларига йўналтирилган.

Таҳлиллар кўрсатишича, сув хўжалиги соҳасида инвестицион лойиҳаларни амалга оширишда ижобий ишлар қилинганлигини кўриш мумкин. Масалан, кейинги 10 йилларда ирригация ва дренаж тизимларини қайта тиклаш, сув хўжалиги объектлари ва насос станцияларини қайта жиҳозлаш ва сув ресурсларини бошқаришни автоматлаштириш учун 1,0

млрд.доллардан ортиқ маблағ ажратилди. Бу маблағларнинг 20 дан ортиқ лойиҳаси айнан инвестицион маблағлар ҳисобига молиялаштирилди.

Сув хўжалиги соҳасида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш

10 йилда: 1,0 млрд.долл. ортиқ маблағ ажратилди. Бу маблағлар 20 дан ортиқ йирик инвестиция лойиҳаларга сарфланди

ирригация ва дренаж тизимларини қайта тиклаш

сув хўжалиги объектлари ва насос станцияларини қайта жиҳозлаш

сув ресурсларини бошқаришни автоматлаштириш

Қашқадарё вилоятида ҳам Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш давлат дастури асосида қурилиш ва реконструкция қилиш бўйича 9 та лойиҳа асосида 160,3 км узунликда 13085,2 млн.сўмлик ишлар амалга оширилди.

Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш бўйича вилоятда коллектор-дренаж тармоқларини тизимли таъмирлаш-тиклаш - 12 та лойиҳа асосида 461,1 км узунликдаги 6656,6 млн.сўмлик ишлар режалаштирилган бўлиб, 2014 йил охирида 461,1 км узунликда 6656,6 млн.сўмлик ёки йиллик режага нисбатан 100 фоиз ишлар амалга оширилди. Бу ишларга пудратчи ташкилотлар томонидан 38 дона экскаватор ва 11 дона бульдозер жалб қилинди.

2014 йилда Осиё тараққиёт банки ва Халқаро тараққиёт уюшмаси иштирокида 2 та лойиҳа бўйича 5 та объектда, шундан:

Осиё тараққиёти банки иштирокида “Бухоро, Навоий ва Қашқадарё вилоятларида ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш” лойиҳаси доирасида 2 та йилдан-йилга ўтувчи объектда 91,7 км узунликда 5161,4 млн.сўмлик ишлар амалга оширилди.

Шунингдек, Халқаро тараққиёт уюшмаси иштирокида “Қишлоқ хўжалиги корхоналарини қўллаб-қувватлаш 2-босқич” 3-та лойиҳаси бўйича 2014 йилда 2048,3 млн.сўмлик ишлар амалга оширилди.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, хорижий молиявий ташкилотлардан давлат воситачилигида ва кафолати асосида олинаётган кредитлар асосан, вилоятда таъмирталаб ва катта миқдордаги энергетик ресурслар истеъмол қилаётган маънавий жиҳатдан эскирган йирик насос станцияларини таъмирлаш ҳамда модернизация қилишга, сув етказиб беришда сувнинг сизиб кетишига

олиб келатган машина-магистрал каналлари тизимини реконструкция қилишга йўналтирилмоқда.